

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Волкової Юлії Анатоліївни на дисертацію Ковтун Ксенії Олександрівни
на тему «Кримінальна відповідальність за зловживання впливом»,
подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності D8 «Право»**

Актуальність теми дисертації. Проблема кримінальної відповідальності за зловживання впливом є надзвичайно актуальною в сучасних умовах розвитку правової держави та посилення антикорупційної політики України. Зловживання впливом як форма корупційної поведінки підриває принципи законності, рівності громадян перед законом, авторитет органів державної влади та довіру суспільства до публічних інституцій. Особливість цього правопорушення полягає у використанні реальних або уявних зв'язків із посадовими особами з метою одержання неправомірної вигоди, що створює приховані механізми незаконного впливу на прийняття рішень. Стаття 369-2 Кримінального кодексу України прямо передбачає відповідальність за такі діяння.

Додаткової актуальності дослідженню надає складність правозастосування цієї норми. У судовій практиці виникають питання щодо визначення суб'єкта злочину, встановлення факту реального впливу, відмежування зловживання впливом від хабарництва, шахрайства та інших корупційних кримінальних правопорушень. Вказані проблеми неодноразово ставали предметом аналізу Верховного Суду та наукових дискусій.

Особливого значення ця тема набуває в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення держави та продовження євроінтеграційного курсу України, коли забезпечення прозорості діяльності органів влади, належного функціонування антикорупційних механізмів і невідворотності покарання за корупційні прояви є одним із ключових державних пріоритетів. Саме тому

комплексне дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом має важливе теоретичне та практичне значення. Власне наведене підкреслюють актуальність теми дослідження, проведеного Ковтун К.О.

Дисертацію виконано відповідно до Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020, Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, визначених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 та інших актів.

Проведення даного дослідження є необхідним у зв'язку з наявністю об'єктивних проблем та нормативних джерел щодо характеристики правових аспектів кримінальної відповідальності за зловживання впливом, а також розробки науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його реалізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Здійснення аналізу тексту дисертації свідчить про науково обґрунтований системний підхід автора до проблеми: аргументовано сформульована актуальність теми, досить чітко визначені об'єкт, предмет, мета та задачі дослідження, комплексно підібраний необхідний для виконання цих завдань методологічний інструментарій. Робота складається зі вступу, двох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Її матеріал поданий у логічній послідовності, що сприяло розкриттю дисертантом взаємопов'язаних між собою теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблеми.

Належний ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження, що в концентрованому вигляді знайшли відображення у сформульованих здобувачем наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням

його вихідних положень; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і задачам дослідження; використанням сучасних досягнень юридичної науки та широкої джерельної бази дослідження; здійсненням апробації основних концептуальних ідей і положень дослідження. Вдалий вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження правових аспектів кримінальної відповідальності за зловживання впливом, дозволили успішно розв'язати поставлені задачі.

Достовірність і наукова новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, інших наукових заходах. Достовірність одержаних результатів підтверджується не тільки їх суто науковою значимістю, як певною системою здобутих дисертантом нових знань, що заповнюють деякі прогалини в адміністративному праві, але й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі, зокрема для вдосконалення чинного національного законодавства щодо кримінальної відповідальності за зловживання впливом. Проведена автором науково-дослідна робота є результатом власних напрацювань здобувача, який здійснив вдалу спробу дослідити доктринальні аспекти кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Новизна дослідження полягає насамперед в тому, щоб на основі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел охарактеризувати кримінальну відповідальність за зловживання впливом, а також розробити науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його реалізації.

Висвітлені автором пропозиції можуть бути застосовані в таких напрямках:

– *науково-дослідній діяльності* – висновки та пропозиції щодо удосконалення інституту кримінальної відповідальності за зловживання впливом;

– *правотворчій діяльності* – у процесі підготовки пропозицій щодо внесення змін до чинного законодавства України щодо нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення нормативно-правового регулювання кримінальної відповідальності за зловживання впливом;

– *навчальному процесі* – під час викладання студентам закладів вищої освіти дисциплін «Кримінальне право», «Правоохоронна діяльність», у процесі підготовки підрозділів підручників і навчальних посібників із відповідного навчального курсу, а також статей та наукових повідомлень.

Стосовно наукової новизни дисертаційної роботи слід зазначити, що оскільки проведене здобувачем дослідження кримінальної відповідальності за зловживання впливом здійснене вже на створеній його попередниками науково-літературній базі як у сфері кримінального права, так і інших галузевих сфер правореалізації та правозастосування, дисертант сформулював наукові висновки та рекомендації, що відповідають сучасним завданням юридичної науки та практики правозастосування. Погоджуючись у цілому з усіма визначеними автором складовими новизни дослідження, вважаємо за необхідне акцентувати особливу увагу на деяких з них.

У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових положень, рекомендацій і висновків, зокрема: *уперше*:

- обґрунтовано доцільність розгляду суб'єкта пасивного зловживання впливом як спеціального, із визначенням його через негативну ознаку, як особи, яка не реалізує можливості, пов'язані зі статусом працівника підприємства, установи чи організації, а також не використовує владні чи службові повноваження службової особи публічного або приватного права, що

дозволить більш чітко відмежувати склад зловживання впливом від суміжних корупційних кримінальних правопорушень, зокрема тих, що передбачають використання службового становища;

- обґрунтовано доцільність доповнення ст. 369-2 КК України особливо кваліфікованим складом злочину, який передбачає відповідальність службової особи за вчинення зловживання впливом із використанням службового становища, що дозволить більш чітко диференціювати кримінальну відповідальність залежно від характеру використаних можливостей та ступеня суспільної небезпечності діяння;

удосконалено:

- удосконалено підхід до розмежування зловживання впливом (ст. 369-2 КК України) та суміжних складів кримінальних правопорушень, зокрема передбачених статтями 354, 368, 368-3, 368-4 КК України, шляхом обґрунтування критерію спрямованості неправомірної вигоди – на безпосереднє вчинення дії уповноваженим суб'єктом або на здійснення впливу на нього через третю особу;

- наукові положення щодо законодавчої техніки регламентації відповідальності за зловживання впливом шляхом аргументування необхідності доповнення ст. 369-2 КК України спеціальною приміткою, яка б нормативно закріплювала критерії визначення суб'єкта для кваліфікованих складів, передбачених частинами другою та третьою цієї статті;

- підходи до розуміння зловживання впливом як самостійного корупційного кримінального правопорушення, сутність якого полягає не у фактичному впливі на прийняття рішення, а в неправомірному обігу впливу як соціального ресурсу доступу до публічної влади. Обґрунтовано, що стаття 369-2 КК України за своєю правовою природою встановлює формальний склад кримінального правопорушення, який охоплює як реальний, так і удаваний вплив незалежно від досягнення бажаного результату;

- підхід до відмежування зловживання впливом від підкупу та шахрайства шляхом визначення критерію спрямованості умислу та характеру домовленості між сторонами;

набуло подальшого розвитку:

- положення щодо забезпечення єдності правозастосування, відповідно до якого до внесення змін до кримінального законодавства пропонується орієнтуватися на правові позиції Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду як джерело узагальненого тлумачення відповідних кримінально-правових норм;

- наукові підходи до відмежування зловживання впливом від підкупу службової особи та посередництва у підкупі шляхом визначення вирішального критерію – цільової адресації неправомірної вигоди.

- аргументація, що ключовою кваліфікаційною ознакою зловживання впливом є саме корупційний обмін неправомірної вигоди на вплив, що має пріоритетне значення порівняно з фактом реального здійснення такого впливу.

Здобувачем розроблено й інші наукові положення, які є новими для теорії кримінального права, а також варто підтримати розроблені здобувачем пропозиції та рекомендації щодо внесення змін до чинного законодавства.

Дисертація носить завершений характер, мета дослідження досягнута, завдання роботи виконані.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та повнота викладу одержаних результатів в опублікованих працях. Дисертація є самостійною науковою працею, що відображає результати проведеного дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки та пропозиції були одержані дисертантом унаслідок аналізу та безпосереднього використання в роботі науково-інформаційних, нормативно-правових джерел і матеріалів щодо визначення кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Основні положення роботи знайшли відображення у 6 наукових працях. Усе вищезазначене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Ковтун К.О. написана на високому теоретичному рівні, має значну наукову та

практичну цінність. Автором сформульовані положення, що мають важливе значення для визначення напрямів удосконалення інституту кримінальної відповідальності за зловживання впливом.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Оцінюючи в цілому позитивно дисертацію Ковтун К.О. водночас доцільно звернути увагу на питання, які можуть слугувати предметом додаткових пояснень з боку дисертанта або ж дискусії при захисті дисертаційної роботи:

1. Розкриваючи генезу поняття та правової природи кримінальної відповідальності за зловживання впливом (п.п.1.1.) попри звернення до історичного розвитку кримінальної відповідальності за зловживання впливом, у дослідження відсутня чітка періодизація етапів становлення відповідного законодавства. Автор констатує еволюцію правового регулювання, однак не виокремлює конкретні часові періоди, їх характерні ознаки, передумови змін та особливості кожного етапу. Такий підхід ускладнює цілісне розуміння генези криміналізації зловживання впливом, не дає можливості простежити логіку трансформації законодавчих підходів і знижує наукову цінність проведеного історико-правового аналізу. Для посилення аргументації доцільно було б визначити основні етапи розвитку норми від відсутності самостійного складу злочину, через імплементацію міжнародних стандартів, до сучасного етапу реформування та розроблення положень нового Кримінального кодексу України.

2. Твердження про додатковий об'єкт у вигляді відносин справедливого розподілу матеріальних благ потребує глибшого доктринального обґрунтування, оскільки така конструкція не є загальновизнаною у теорії кримінального права.

3. Автор констатує відмінності між національними моделями регулювання (п.п. 1.3.), однак не визначає критеріїв, за якими оцінюється їх ефективність, узгодженість чи переваги для можливого запозичення в Україні. Узагальнення щодо «позитивних рис», «суворих санкцій» або «ефективного правозастосування» потребують підтвердження конкретними статистичними

даними, судовою практикою чи результатами антикорупційних оцінок відповідних держав. Крім того, недостатньо критично розкрито ризики механічного перенесення зарубіжного досвіду без урахування особливостей української правової системи, інституційної спроможності та національної судової практики. Окремим недоліком є те, що значний обсяг викладених положень стосується загальних тенденцій, тоді як власне авторські висновки щодо конкретних напрямів удосконалення українського законодавства сформульовано надто загально.

З огляду на це, позицію автора слід було б збалансувати, доповнивши об'єктивною оцінкою потенційних труднощів та обмежень масштабування модельних судів, а також критичною оцінкою можливостей реалізації інновацій у реальних умовах воєнного стану.

4. В межах роботи було б доцільно провести анкетування чи опитування серед представників правоохоронних органів, що збагатило би та посилило репрезентативність роботи.

Висловлені зауваження характеризують складність досліджених проблем, багато в чому мають дискусійний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Ковтун К.О., а здійснений автором творчий пошук заслуговує на підтримку. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність і актуальність досліджуваної теми та власний підхід до її розгляду дисертантом. В дослідженні авторові вдалося досягти його мети. Дисертація Ковтун К.О. логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти та науки України, а її положення викладено чіткою і зрозумілою мовою.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Розглядувана дисертація містить раніше не досліджувані наукові положення та отримані особисто автором нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності має важливе науково-прикладне значення. Пропозиції та рекомендації, викладені у дисертації, можуть бути

використані для удосконалення чинного законодавства та практики його застосування. Під час детального розгляду дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Викладене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота **«Кримінальна відповідальність за зловживання впливом»** виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право». Дисертаційна робота є за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, достовірністю, науковою та практичною значущістю здобутих результатів, а також за кількістю і якістю опублікованих праць та за оформленням відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – **Ковтун Ксенія Олександрівна** – заслуговує на присудження їй за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю D8 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри права
ВНЗ «Київський університет
ринкових відносин»

Ю.А. Волкова

